

nice i bogatstva smisla, koji se vrlo osmišljenim poglavljljima i kompozicijom knjige međusobno nadopunjuje i nadograđuje.

Nakon uvodnog dijela autorsko *ja* javlja se kao *majka planine*, zaživjela je i posvojena je, pa treba biti i osvojena. Slijede dva pokušaja uzgajanja planine (lijevi vrh, desni vrh), kao i premještanje planine, najprije teži ili općenitiji, a onda i četiri lakša načina.

U prepletenom samorazgovoru pripovjednog glasa autorice i lirskoga subjekta pjesme saznajemo da za uzgajanje i osvajanje planine, kao i za uzgajanje boga, *treba mnogo upornosti, poneki pad i nešto sreće*, dok *kamenje raste i množi se u grozdovima, lancima ili svako za se i svako na svoj način*, pa stoga *treba mnogo samozatajnosti da se opstane u nizu, ponekad previše*.

Autorica se u svojim pjesmama u prozi oslanja na život sam, na sve što raste i buja, ona kao da postaje dio svog okoliša, nerazdvojan sastojak tog čudesnog bića koje i može biti stvoreno samo kao veliko Jedno, a kad i pronalazi svoje opreke, i njima se dopušta da kroče svojim putima: nisu daleko, svi bivstvuju da se bar jednom dotaknu i osjete bilo koje, iako neujednačeno, čine isti organizam, ovdje stvoren riječima koje sade divove jer je tako lakše premjestiti planine (*divovi oduvijek premještaju kamenje pa će i tvoje doći na red*).

Nježna je to i reflektivna poezija koja prirodno, sve u njoj i oko nje, poistovjećuje i s religijom jer ona je ljudsko djelo, dio okoliša i našeg okruženja, pa se i bog uzgaja, on *bubri, lista i nečka se sve dok ne ojača pa bude vuk, moćan i pouzdan, u svemu bolji od nas*.

Ova zbirka pjesama Emilije Kovač kao da ima ambiciju i svoj lirski glas, kao i glasove čitateljica ili čitatelja koji se s njom su-stvaraju, premjestiti u bogato metaforičko, simboličko polje komunikacije, ali ne tako da bude nerazumljiva ili ironična, nego da na sve višem i višem asocijativnom smislu projašnjava i poziva na naše domišljanje – dopjevavanje, bilo da govori o rubovima, fluidnosti bivanja, uzgajanju, osvajanju ili premještanju planine, o čuvarima kamenja, o stablu, zvijerima ili životinjama, prostoru ili jednostavno vratima, bogu i odlasku.

Lirski zapisi Emilije Kovač stvaraju jedinstvenu, bogatu koherenciju smisla, njegovim malim nadopunama, kao i svojom cjelovitosti – na razni cijele knjige.

S toga smo zbirku pjesama Emilije Kovač ocijenili najboljom u jakoj konkurenciji odličnih autorica iz našeg užeg izbora: Lane Derkač, Marije Lamot, Eveline Rudan i Snježane Tramburovski.”

Uz finalistice, povjerenstvo je istaknulo još nekoliko vrsnih knjiga pjesama i njihove autore: Željka Ivankovića, Tomislava Marijana Bilosnića, Olju Runjić, Matka Abramića i Tomislava Šovagovića. Također kao osebnost i vrijednost ponuđene pjesničke produkcije naznačuje i priličan broj dobrih knjiga na dijalektu.

Nagradu su 23. listopada 2025. u Gradskoj knjižnici i čitaonici “Metel Ožegović” Varaždin dodijelili, u ime organizatora, ravnatelj Gradske knjižnice Mario Šoštarić i predsjednik Ogranka Matice hrvatske u Varaždinu prof. emer. dr. sc. Hrvoj Vančik.

Uredništvo

O BOGU, SVIJETU I ČOVJEKU

Cvjetko Milanja: *Bogu bliže, Znanstveno-meditativna promišljanja*,
Hrvatska sveučilišna naklada – Hrvatsko katoličko sveučilište,
Zagreb, 2025.

Poznati umirovljeni sveučilišni profesor novije hrvatske književnosti, književni kritičar i teoretičar od mladih dana, Cvjetko Milanja, nakon niza uspješnih analitičko-preglednih knjiga o hrvatskom pjesništvu i prozi, iznenadno nas je knjigom u kojoj, na njemu svojstven

sustavan i metodološki izazovan način, progovara o pitanjima odnosa Boga, svijeta i čovjeka u suvremenom postmodernom dobu iz vizure društveno-humanističkih znanosti, teološko-vjerske perspektive te u okviru problematizacije odnosa prirodnih znanosti i teologije. Zaključna

poglavlja donose spoznaje o kozmogoniji i vjerskoj meditaciji te nas približavaju mističnom i osobnim meditativnim molitvama.

Nama, koji smo bolje poznavali kolegu Cvjetka Milanju, dok je još radio na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, znali smo da mu je opća spoznaja o književnosti i svijetu koji ona reproducira, jezično-esejistička sintetičnost i načelno povjerenje u teorijsko promišljanje, više od književne znanosti u koju smo mnogi povjerovali od strukturalizma do brojnih, često i suprotstavljenih teorijskih pretpostavki, priskrbilo glas i mjesto pouzdanog stručnjaka za književnost. Mogli bismo reći da je Cvjetko Milanja upravo s tim adutima svoje vlastite skepse, ali i istraživačke radoznalosti, ustrajnosti i marljivosti, pristupio i svom možda najtežem zadatku, da sebi i nama pomogne razumjeti našu odgovornost prema određenom „smislu života, smislu postojanja uopće jer se jedino čovjeku nadaje misao o dvojbenosti postojanja“, odnosno da upravo „biti čovjek znači biti svjestan i biti odgovoran“, kako to formulira Viktor E. Frankl; a mogli bismo u tome prepoznati i Milanjina svojevrsnog književnog mentora Petra Šegedina, pa onda i njega samoga.

Iz te svjesno odabrane racionalne i odgovorne pozicije, Cvjetko Milanja nas vodi preko područja „sociološkoga opisa“, čovjekove prve i najteže kušnje konstituiranja subjekta kao jedinstvene osobnosti, određenoga Sebstva, u odnosu na kompleksne pojavnosti društva (od obitelji i radno-životne zajednice do tajnih društava i sekta; pri čemu se sekularni individualizam ili slobodan čovjek moderne, pa čak i modernizma u najširem smislu, susreće s raznim vrstama ograničenja i osporavanja. Zato Milanja s pravom postavlja pitanje „gdje je tu Bog, gdje je tu Isus kao objava Božje volje, poziv na stvarateljstvo, *telos* i puninu bitka, poziv na život cjeline božanske ujednosti“?

Necemo pogriješiti ako kažemo da Milanjina cijela knjiga pokušava na ta pitanja odgovoriti u raznim varijacijama i iz različitih ljudskih duhovnih praksi. Sociološko promišljanje završava pomalo iznenađujuće s našim Franjom Petrićem, u kojemu se prepoznaje prametodologija i filozofija povijesti: „Petriću povi-

jest nije u 'pripovijedanju priče', nego da čovjeka potiče upravljati svojim životom temelj čega je znanje izniklo iz refleksije i kontemplacije“. Na to se logično nastavlja bogat filozofijski horizont, koji nam Milanja vješto otvara pojedinim postajama povijesti filozofije, od Kantove definicije prosvjetiteljstva i čovjekova izlaska iz nepunoljetnosti („Nepunoljetnost je nesposobnost služiti se svojim razumom bez vodstva nekoga drugoga“), preko raznih varijacija i komentara klasične filozofije do filozofije u srednjem vijeku i novovjekovne filozofije, pri čemu se oslanja ili navodi i mnoge suvremene autore. Spominje se Šegedinova aktualizacija Platona, zatim se navodi filozofija Plotina u kontekstu odnosa spoznaje i znanosti te kršćanskoga vjerovanja, čemu su najbolji oslonac Papa Benedikt XVI (Ratzinger) i Augustin („vjeruj kako bi razumio“, ali i „razumi kako bi vjerovao“), kao i Bonaventura franjevac, kod kojeg se „sve prepoznaje u trostrukosti: istina (ontološki, razumom i mistično), u našem je umu neposredno nazočna; duša ju spoznaje bez pomoći vanjskih osjetila“. Ne ulazeći u daljnju kronologiju argumentacije, od Descartesa i Hansa Künga, preko pregleda navedene problematike u gotovo svih klasika novovjekovne filozofije i njihovih interpretacija, npr. H. Burgera o Kantu i s njima dosegnete protestantske dimenzije („Kant govori o etičkoj zajednici kao o Božjem narodu pod etičkim zakonima“), da bi, prema Milanji, već Fichte „domislio ideju individualnosti“, pa, kako glasi jedna od zaključnih misli, „kako je Božanska volja 'stvoritelj svijeta', a u spoznajnom procesu mi ne djelujemo zato što spoznajemo, nego spoznajemo zato što smo određeni da djelujemo, te je tako sloboda uklopljena u sklop svijeta i kontrolira se u odnosu na pojedinačne zadatke“, odnosno kako se taj paradoks razrješava kod Hegela „niti je individuum slobodan, niti je 'kod sebe' samog. Njima, kao i uz suvremenije filozofe i pisce (Heideggera, Adorna, Sartrea i Camusa), dolazimo do „filozofske teologije“ usmjerene „na spoznavanje Boga kao cjelinu koja obuhvaća čovjeka i svijet“, odnosno ona nastoji „protumačiti ono što čovjek koji vjeruje primjećuje i prepoznaje kao presudno za njegov religiozni bitak“.

Kako nas naredna poglavlja knjige vode u

S predstavljanja knjige:
autor C. Milanja (lijevo) i
recenzent Z. Kovač

pretežno teološko-vjerska i kozmologijska promišljanja, pri čemu su ova potonja, kao i problematiziranje mističnoga, a naročito vjerska meditacija i meditativne molitve, nešto lakša za književnu ocjenu knjige, zadržat ćemo se pretežno na spoznajno stilskom aspektu Milanjina pisanja. Slično kao i u prethodnom iscrpnije prikazanom dijelu knjige, tako i ovdje argumentacija teče kroz bogate diskusije s recentnom literaturom, spretnim i koncentriranim bitnim sadržajima pojedinih knjiga, ali i čestim zauzimanjem vlastitoga, autorskog stajališta. Ona nisu samo smještena pri kraju poglavlja, nego se javljaju i unutar „diskusija“ sučeljenih autora, pa čitatelja postupno vode prema krajnjem ishodu ovog, pomalo i vjersko-duhovog zavjetnog zauzimanja. Milanjini nagovori u korist sakralne spoznaje čovjeka i svijeta kao da imaju i svojevrsni jezično-stilski put od razumijevanja vjerskoga prirodnih znanstvenika koji su vjernici do onog mističnog u nama koje nas dovodi do pjesništva, odnosno do molitvi, u kojima se autor okušao i kao sustvaratelj jednog starog i zato klišeiziranog žanra, zapravo kao pjesnik. „Odnos prema Bogu“, kako zapisuje fra dr. sc. Ivan Majić u pogovoru, „nužno otvara želju odnosa s bližnjim, želju da i netko blizak dobije to isto svjetlo. U tom smislu, Milanja na završnim stranicama

ove knjige više govori kao netko tko utemeljuje svoju vjeru, odnosno, točnije, kao netko tko želi podijeliti s nama to utemeljenje koje je dobio na dar. S jedne strane osjeti se apologetski žar, a s druge strane, i dalje je prisutna ona dječja radost što se ipak došlo do nekih odgovora“ (Pogovor, str. 265).

U svakom od tih poglavlja svatko će od nas, zavisi od njegove naobrazbe ili struke moći provjeriti argumente *za* i *protiv* vjerskoga opredjeljenja „na štetu“ svojega znanstvenoga, naučenoga znanja, premda na tragu Wittgensteina sugerira Milanja da nas ne treba zanimati „opovrgavanje ili potvrđivanje religijskih vjerovanja te ima li Boga ili ne“, nego trebamo nastojati razumjeti religiju u „njenom izravnom kontekstu“ i treba nas zanimati „gramatika, dakle uporaba izričaja religioznog vjerovanja“, drugim riječima u razumijevanje religije trebamo analizirati „kakve je vrste jezik uključen u religiozno vjerovanje i kakvo je gledanje na zbilju u njemu utjelovljeno“ (D. Z. Phillips). Zato se u zaključnoj ocjenu ovoga pretraživanja trebamo upitati o autorovu jeziku te o krajnjem rezultatu promišljanja, posebno s obzirom na svijet odnosno zbilju u kojoj živimo.

Premda mi se osobno čini najbliži izlaz u kozmologiji, naime sve i ako Božja čestica nije

tek neka lebdeća tvar u svemiru, „nego je Bog u njoj budući da je Sveštost“ i ako smo mi tek „posuđeni dio svemira što u trenutku smrti vraćamo“, onda naša pjesnička molitva Svemiru, jednako bezvremenom i beskrajnom, pa i zastrašujućem i svemogućem, nije daleko od vjere, iako je oslobođena religioznosti; slično kao što filozof Omri Boehm u razgovoru sa suvremenim austrijsko-njemačkim piscem Danielom Kehlmannom pokušava razriješiti pitanje vjere i religioznosti u I. Kannta, ostavljajući mu vjerovanje, ali oslobađajući ga autoriteta Boga; *Der bestirnte Himmel über mir*, Propyläen, 2024.

No, što je za Milanju krajnje rješenje, je li to čitanje Biblije i meditiranje evanđelja, „ono što Isus svjedoči, i to riječima i djelima“? Nedvojbeno da, ali ne vraćaju li nas Stari i Novi zavjet, već svojim utemeljenjem i nadogradnjama, odnosno različitim tumačenjima opet i opet aporijama književne hermeneutike? Suprotno očekivanjima, ovo istraživanje kolege Cvjetka Milanje, osnaženo vjerom i religijskom praksom, postupno ide, preko vjerske meditacije, prema molitvama koje su također osobiti vid retorike, odnosno književnosti. Za vjernike kao zanimljiva nadogradnja konvencionalne molitvene retorike, a za agnostike i nevjernike pak poezija, više od puke postmoderne intertekstualnosti, ambiciozan prilog obnovi molitava i vjerovanjima, *praksi* osobne vjere, ali i religijskoga djelovanja

općenito. Koliko uspješan, pokazat će vrijeme. Ono što možemo posebno istaknuti, ako je jezik vjerovanja dobar pokazatelj vjere, odnosi se na osobit osoban jezik Cvjetka Milanje, ne toliko u nastojanju da svakom argumentu zasebno podari podjednaku pozornost, koliko u povremenom „spuštanju“ izraza u narodni, zavičajni leksik, što autorovu vjerovanju daje neku pučku, da ne kažem i franjevačku dimenziju.

Ukratko, vjerujem da knjiga *Bogu bliže* Cvjetka Milanje, može biti podjednako zanimljiva za svjetovnu i svetu, stručnu i vjerničku javnost, pa je preporučujem za čitanje i vjernicima i nevjernicima, kako onima u Crkvi, tako pogotovo izvan nje, posebno u kontekstu domaće etnoreligije, odnosno našega *etnoreligijanstva*, kako Branko Sekulić, prema izrazu politikanstvo, označava situaciju kada se pojava „koristi ideološki i kada više ne postoje kritičke brane“, pa zapravo „tako etnoreligijanstvo označava pervertiranu verziju etnoreligije“ i postaje zločin, „potpuna inverzija vjere“ (Večernji list, 30. kolovoza 2025., str. 43). Zato će knjiga Cvjetka Milanje istinske vjernike ohrabriti, a nevjernike pobuditi da posumnjaju u svoje svjetove bez boga.

Zvonko Kovač

ŠEZDESET GODINA FESTIVALA KAJKAVSKIH POPEVKI U KRAPINI *Jubilarnih šest desetljeća glazbenoga kaja*

U medijskoj šutnji, gotovo prešućivanju, prošlo je rujansko obilježavanje krapinske festivalske priredbe koja je u šest desetljeća dugoj povijesti mijenjala imena. Prva je bila 1966. godine pod nazivom Festival kajkavske popevke, do 2001. godine. Zatim mijenja naziv u Svečanosti kajkavskih popevki, a 2009. dobiva današnje ime Festival kajkavskih popevki. U šest minulih desetljeća na krapinskoj festivalskoj pozornici izvedeno je više od 2500 popevki. Najzastupljeniji su skladatelji bili Dalibor Pau-

lik (1953. - 2012.) s 50 izvedenih popevki i Nikica Kalogjera (1930. - 2006.) s 46. Društvo za kajkavsko kulturno stvaralaštvo, kao organizator festivala, od prve je godine izdavao notne zapise svih izvedenih popevki u Krapini. Kad je riječ o spomenutom Društvu nezaobilazno je ime Viktora Crneka. Ime znamenitog Krapinčanina trajno je utkano ne samo u Festival kajkavskih popevki, jer on je i začetnik dječjega festivala „Kaj u riječi, pjesmi, slici i plesu“, koji je ove godine, u rujnu, obilježio 40. obljetnicu.